

„Niebieska Karta” – praktyczne zastosowanie procedury w przeciwdziałaniu przemocy domowej

Blue Card – practical application of the procedure in counteracting domestic violence

Wprowadzenie

Przemoc w ujęciu definicyjnym zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie definiowana jest jako: „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych” (art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie), a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Pod pojęciem przemocy rozumie się również „relację między ludźmi, która opiera się na użyciu przeważającej siły” (Rudniański 1997, s. 5). Niejednokrotnie mówiąc o przemocy zamiennie używa się pojęcia agresji, co jest nieprawidłowym zabiegiem, gdyż odwołując się do definicji agresji i przemocy wyraźnie można zauważyć, że przemoc od agresji

odróżnia przewaga sił jednej strony. W przemocy zawsze występuje ona po stronie sprawcy, zaś w przypadku agresji jest zrównoważona (Łuba 2024).

K. Kmieciak-Baran (1998, s. 365) podkreśla, że definicje przemocy biorą pod uwagę trzy zasadnicze kryteria:

- rodzaj zachowania;
- intencje;
- skutki przemocy.

Poza tym przemoc może mieć charakter (Kmieciak-Baran 1998, s. 366):

- instrumentalny, czyli służący jako środek do realizacji określonych celów;
- bezinteresowny, czyli jako poszukiwanie zadowolenia w znęcaniu się nad innymi;
- zbiorowy;
- indywidualny.

W literaturze przedmiotu możemy wyróżnić następujące formy przemocy:

- Przemoc fizyczna – polega na różnej gamie form zachowania o różnym stopniu nasilenia, np. wymierzaniu policzków, biciu, kopaniu itp. (Kmieciak-Baran 1998, s. 377).
- Przemoc seksualna – zmuszanie do określonych zachowań i kontaktów seksualnych (gwałt, zmuszanie do oglądania filmów, zdjęć pornograficznych itd.) (Kmieciak-Baran 1998).
- Przemoc psychiczna – słowne lub niewerbalne groźby użycia przemocy wobec osoby lub tego, co do niej należy, ten rodzaj przemocy przejawia się m.in. w zastraszaniu, poniżaniu, ubliżaniu, szantażowaniu itp. Inną formą krzywdzenia psychicznego jest tzw. „gaslighting” rozumiany jako rodzaj **„psychologicznej manipulacji, w której osoba za pomocą zaprzeczania, kłamania, wprowadzania w błąd, sprzeczności i dezinformacji próbuje osłabić psychicznie swoją ofiarę”** (Gucwa-Porębska 2021, s. 120).
- Przemoc ekonomiczna/materialna – odmawianie lub ograniczanie dostępu do wspólnych środków finansowych lub odbieranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwianie bądź ograniczanie podjęcia pracy zarobkowej, ale również niszczenie przedmiotów itp. D. Dyjakon wśród symptomów w zachowaniu sprawcy mogących dowodzić stosowania przemocy ekonomicznej, na które należy zwrócić uwagę, wymienia m.in.:
 - pozbawianie środków do życia – niedawanie pieniędzy na podstawowe potrzeby;

- okradanie rodziny, zabierając pieniądze np. na hazard czy alkohol;
- ograniczanie dostępu do pieniędzy, np. wyliczanie pieniędzy na zakupy czy zabieranie karty kredytowej;
- ograniczanie możliwości korzystania ze wspólnych dóbr materialnych, np. mieszkania czy samochodu;
- kontrolowanie wydatków;
- obniżanie wartości zarobionych pieniędzy;
- obniżanie wartości i zdolności do samodzielnego życia;
- zastraszanie;
- przerzucanie odpowiedzialności za utrzymanie rodziny na partnerkę;
- przekupywanie dzieci prezentami itp. (Dyjakon 2015, s. 1).

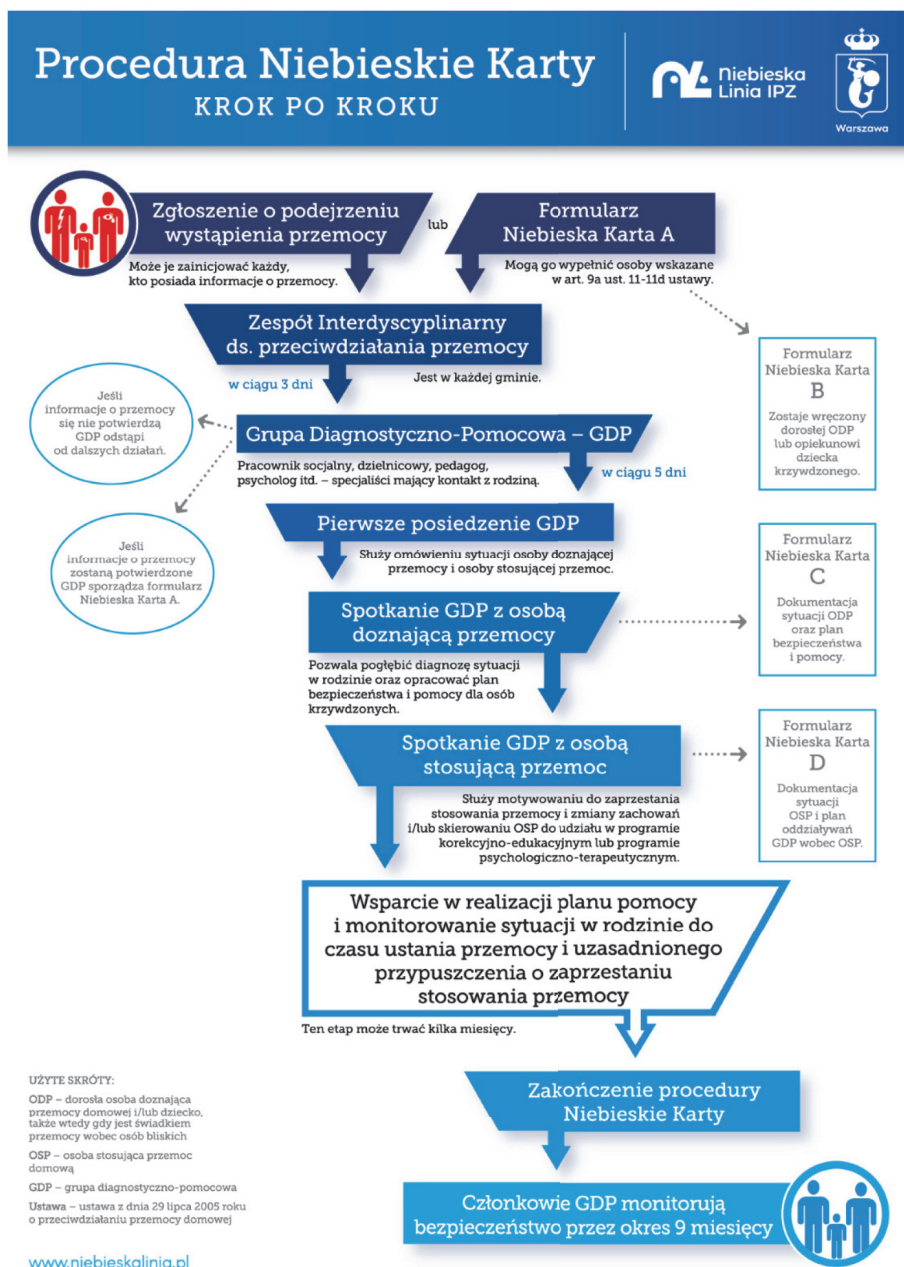
Procedura Niebieskie Karty

Biorąc pod uwagę powyżej wymienione formy krzywdzenia i poważne konsekwencje, jakie za sobą niosą zachowania o charakterze przemocowym, niezbędne jest wprowadzenie działań mających na celu przeciwdziałanie przemocy zarówno o charakterze lokalnym, jak i globalnym. Procedurą, która umożliwia wprowadzenie działań przeciwdziałających szeroko pojętemu krzywdzeniu, jest procedura Niebieskiej Karty. Są to szerokie działania skoncentrowane na wsparciu osób doświadczających przemocy, ale również uwzględnienie form pomocy na rzecz osób podejrzanych o stosowanie przemocy. Procedura obejmuje szereg czynności mających na celu analizę sygnałów mogących świadczyć o wystąpieniu przemocy.

Rysunek 1 prezentuje działania podejmowane w procedurze Niebieskie Karty, z uwzględnieniem typów kart (karta A,B,C,D). Każda karta jest odrębnym elementem.

Niebieska Karta A – wypełniana jest przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia w przypadku podejrzenia, że w rodzinie występuje przemoc. Jej wypełnienie oznacza, że procedura mająca na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie została rozpoczęta. Niebieska Karta A zawiera dane osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą, dane osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, ich adresy zamieszkania, tabelę z formami przemocy fizycznej, psychicznej, seksualnej i innymi niedopuszczalnymi zachowaniami, w której należy zaznaczyć formę zaistniałej przemocy w danej rodzinie, dane świadków przemocy. Wypełniona

Rysunek 1. Procedura „Niebieskie Karty” – krok po kroku

Karta powinna zawierać dane wszystkich członków rodziny, dane na temat stanu zdrowia osoby dotkniętej przemocą oraz podjęte działania w ramach interwencji.

Niebieska Karta B – to pisemna informacja, którą przekazuje się podczas zapisu Niebieskiej Karty A osobie doświadczającej przemocy. Dokument zawiera pouczenie o tym, czym jest przemoc domowa, jakie są formy przemocy, kto może być ofiarą przemocy oraz jakie są obowiązki Policjanta w sytuacji, gdy jest świadkiem przemocy.

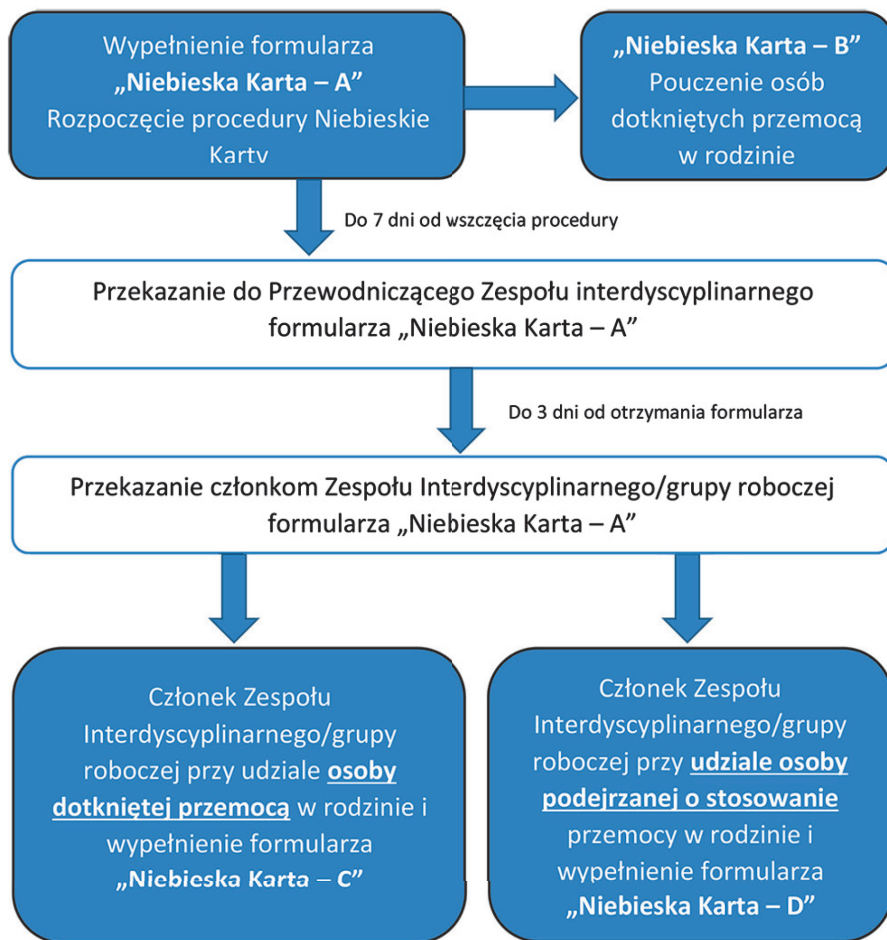
Niebieska Karta C – to druk wypełniany przez członków Interdyscyplinarnego Zespołu ds. przeciwdziałania przemocy lub grupa robocza powołana przez Zespół na posiedzeniu, na które zaproszono osobę doświadczającą przemocy w rodzinie. Jeżeli osoba doświadczająca przemocy nie zgłosiła się pomimo zaproszenia, kartę wypełnia się w innych okolicznościach podczas kontaktu z osobą pokrzywdzoną. Wypełniony druk zawiera dane osoby pokrzywdzonej i stosującej przemoc, opis sytuacji rodzinnej, zawodowej, ekonomicznej, mieszkaniowej, zdrowotnej, sytuację dzieci. Celem jest opracowanie indywidualnego planu pomocy dla osoby pokrzywdzonej, który obejmuje działania:

- jednostki organizacyjnej pomocy społecznej,
- gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych,
- Policji,
- oświaty,
- ochrony zdrowia.

Dodatkowo uzupełnieniem działań jest sporządzenie decyzji o częstotliwości okresowej oceny sytuacji rodziny. Druk kończy się weryfikacją indywidualnego planu pomocy i podpisywany jest przez przewodniczącego Zespołu Interdyscyplinarnego.

Niebieska Karta D – to druk wypełniany przez członków Interdyscyplinarnego Zespołu ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie lub grupa robocza powołana przez Zespół na posiedzeniu, na które wezwano osobę stosującą przemoc w rodzinie. Podobnie jak w Karcie typu C, jeżeli osoba stosująca przemoc w rodzinie nie zgłosiła się pomimo wezwania, kartę wypełnia się w innych okolicznościach podczas kontaktu z osobą.

Rysunek 2. Procedura „Niebieskie Karty”

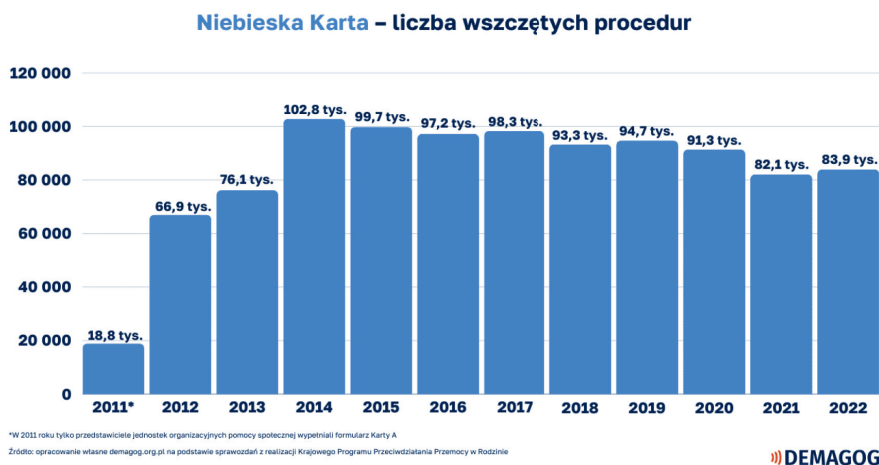

Źródło: <https://cusstawiski.pl/>.

O tym, jak poważnym problemem społecznym jest przemoc domowa, świadczy fakt w postaci danych statystycznych uwzględniających liczbę podjętych interwencji i rozpoczęcia procedury. Funkcjonariusze Policji w 2022 r. wypełnili łącznie 61645 formularzy „**Niebieska Karta – A**”. Liczba osób, co do których istniało podejrzenie, że były doświadczane przemocą wyniosła ogółem 71 631, z czego 51 935 stanowiły **kobiety**, 10 982 osoby **małoletnie**, zaś 8714 **mężczyźni**.

W 2021 roku dane były zbliżone; formularzy „Niebieska Karta – A” wypełniono ogółem 64 250. Wówczas liczba osób, co do których istniało podejrzenie, że są dotknięte przemocą ogółem wynosiła 75 761, w tym 55 112 stanowiły kobiety, osoby małoletnie 11 129, a mężczyźni 9520 (Niebieska Linia, 2024).

Rysunek 3. „Niebieska Karta” – liczba wszczętych procedur

Źródło: Demagog (2024).

Warto zwrócić uwagę, że procedura najczęściej była rozpoczynana przez przedstawicieli Policji (61,6 tys. przypadków). W 2022 roku odnotowano niewielki wzrost względem roku poprzedniego, gdy procedurę wszczęto 82 tys. razy. W latach wcześniejszych przypadków było więcej, np. w 2015 roku wszczęto procedurę 99,7 tys. razy. Dodatkowo z policyjnych statystyk wynika, że mimo iż liczba przypadków przemocy domowej spada od 2014 roku (wtedy liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta – A” wynosiła ogółem 77 808; a łączna liczba osób, co do których istniało podejrzenie, że są dotknięte przemocą wynosiła 105 332), to przypadki przemocy wciąż są poważnym problemem w społeczeństwie (Policja, 2024).

Powyższe dane pokazują, jak poważnym problemem jest przemoc. Aby umożliwić interwencję i diagnozę problemu, potrzebne są szerokie działania instytucjonalne. Wśród tzw. dobrych praktyk można wyróżnić infolinię „Niebieska Linia”. Jak wynika z opublikowanego raportu podsumowującego działalność

Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” w 2019 roku, przemoc domową zgłaszają przede wszystkim kobiety. Ze statystyk wynika, że były to głównie zgłoszenia telefoniczne. Specjaliści Niebieskiej Linii rozpoczęli w ubiegłym roku 369 nowych interwencji. „Przez cały ubiegły rok za pośrednictwem Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia” przeprowadzono 22 347 rozmów, z czego nieco ponad 91 proc. miało miejsce za pośrednictwem infolinii telefonicznej. Jedynie 8,8 proc. połączeń (niecałe 2000 rozmów) pochodziło od osób zainteresowanych kontaktem z prawnikiem (dyskutującym w poniedziałkowe i wtorkowe wieczory pod numerem 22 666-28-50 oraz w środowy wieczór pod numerem 800-120-002). Prawie 3500 połączeń pochodziło od świadków (15,6% wszystkich rozmów), a jedynie 252 – od osób krzywdzących (stanowi to 1,1% wszystkich rozmów). Telefony od osób stosujących przemoc również we wcześniejszych latach zdarzały się sporadycznie”.

Prawie połowa dzwoniących (46,9%) kontaktowała się z infolinią 800-120-002 po raz pierwszy. Zdecydowaną większość stanowiły kobiety (77,6%). Dzwoniącymi były przede wszystkim osoby dorosłe – 534 połączenia zostały wykonane przez osoby niepełnoletnie (296 – dziewcząt, 238 – chłopców), co stanowi jedynie 2,4 proc. wszystkich rozmów. Dzwoniono z całej Polski, przy czym najwięcej połączeń wykonano z terenu województwa mazowieckiego (35,9%), najmniej zaś z województwa opolskiego (1,2%). Udział mieszkańców wsi we wszystkich połączeniach wyniósł 12,7 proc.

Jak wskazano w raporcie, 69,1 proc. rozmów miała charakter informacyjny, 24,6 proc. – służyło wsparciu emocjonalnemu, 6,4 proc. – koncentrowało się na poradach udzielanych przez prawników. Tematyka podejmowanych rozmów to przede wszystkim: przemoc sama w sobie, udzielanie informacji o potencjalnych możliwych działaniach, konflikty i problemy rodzinne, kryzysy psychiczne oraz tematy okołouzależnieniowe. Co istotne, w 26,3 proc. zgłaszanych przypadków osoba stosująca przemoc nadużywała alkoholu.

Osoby zgłaszające przemoc w większości przypadków nie wskazywały jedynie na jeden jej rodzaj. Jak wynika ze statystyk przemocy domowej: „przemoc psychiczna towarzyszy w zasadzie każdej z pozostałych form. Zgłaszało ją w 2019 roku 6 275 osób (w tym 180 dzieci). Przemoc fizyczną zgłaszało 3 696 dzwoniących (w tym 147 dzieci). Odnotowano również niemały udział przemocy ekonomicznej oraz seksualnej. W prawie połowie przypadków (47,5%) osobą krzywdzącą był partner, na drugim miejscu rodzic lub rodzice, w dalszej kolejności

– były partner, pełnoletnie dziecko i dalsza rodzin” (*Przemoc domowa w 2019 roku – statystyki*, 2024).

W tym miejscu warto podkreślić znaczącą zmianę w przepisach a mianowicie od **28 września 2023 r. obowiązują nowe przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z 06.09.2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”** (Dz.U. z 2023 r. poz. 1870).

Dotychczas kwestie związane z realizacją czynności w ramach narzędzia, jakim jest procedura „Niebieskie Karty”, regulowały przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z 13.09.2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. z 2011 r. poz. 1245), które utraciły moc z chwilą wejścia w życie obowiązującego od 28 września 2023 r., wspomnianego wcześniej, rozporządzenia Rady Ministrów. Ustawodawca wymógł, by tworząc procedurę uwzględnić skuteczność podejmowanych działań wobec osób doświadczających przemocy domowej i dobro tych osób, w szczególności małoletnich.

Podmioty uprawnione do realizacji czynności z zakresu wszczynania procedury „Niebieskie Karty” zostały poszerzone z dotychczasowo pięciu podmiotów uprawnionych do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” do tak naprawdę nieograniczonej ich liczby, z uwagi na możliwość realizacji tejże czynności również przez bliżej nieokreślone organizacje pozarządowe.

Zgodnie z nowelizacją ustawy zmienia się również dotychczasowe słownictwo, używając określeń **osoba doświadczająca przemocy domowej**, zamiast: ofiara; **osoba stosująca przemoc domową**, zamiast: sprawca; czy **małoletni**, zamiast: dziecko.

Do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” uprawnieni są:

1. pracownik socjalny jednostki organizacyjnej pomocy społecznej;
2. funkcjonariusz Policji;
3. żołnierz Żandarmerii Wojskowej;
4. pracownik socjalny specjalistycznego ośrodka wsparcia dla osób doświadczających przemocy domowej;
5. asystent rodziny;
6. nauczyciel wychowawca będący wychowawcą klasy lub nauczyciel znający sytuację domową małoletniego;
7. osoba wykonująca zawód medyczny, w tym lekarz, pielęgniarka, położna lub ratownik medyczny;
8. przedstawiciel gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;

9. pedagog, psycholog lub terapeuta, będący przedstawicielami jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych; Policji; oświaty; ochrony zdrowia; lub organizacji pozarządowych.

Szereg powyższych zmian ma na celu zwiększenie świadomości na temat problemu przemocy oraz umożliwienie prowadzenia działań mających na celu przeciwdziałanie przemocy przez przedstawicieli różnych podmiotów. Im większa świadomość, wiedza oraz szeroko pojęta profilaktyka społeczna w zakresie przeciwdziałania przemocy, tym większe prawdopodobieństwo, że przemoc zostanie rozpoznana i podjęte zostaną szerokie działania pomocowe, zarówno na rzecz ofiar przemocy, jak i wobec podejrzanych o stosowanie przemocy czy też sprawców przemocy w obszarze wprowadzenia działań korekcyjno-edukacyjnych.

Niezwykle ważną rolę w procesie wsparcia osób doświadczających krzywdzenia pełnią profesjonalne instytucje, zarówno rządowe, jak i pozarządowe. Wśród nich wyróżnić możemy m.in.:

- Ośrodki Pomocy Społecznej,
- Ośrodki Interwencji Kryzysowej,
- Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie,
- „Niebieska Linia”, tel. 801 120 002.

Podsumowanie

Przemoc domowa jest bardzo poważnym, złożonym problemem społecznym, trudnym do zdiagnozowania z uwagi na panujące stereotypy społeczne, które są bardzo silnie uwarunkowane kulturowo i w sposób znaczny wpływają na postrzeganie przemocy i reagowanie na niepokojące sygnały. Warto podkreślić, że mity i stereotypy dotyczące przemocy w sposób znaczny usprawiedliwiają określone zachowania przemocowe. Sformułowania typu: „sprawy rodzinne rozwiązuje się w czterech ścianach”, „to, co w domu, zostaje w domu”, „bliscy nie krzywdzą”, „przemoc domowa dotyczy tylko rodzin z niższych warstw społecznych”, „ofiary akceptują przemoc – to ich wybór”, „przemoc to jednorazowy incydent, który na pewno się nie powtórzy”, „dziecko nie jest ofiarą przemocy, jeśli jest jej świadkiem”, „korzystanie z pomocy społecznej to wstyd”, są bardzo niepokojące. Powyższe mity w sposób znaczący wpływają na podejmowanie decyzji przez ofiary. Obawa bycia ocenionym i naznaczonym społecznie jest tak silna, że przez dłuższy czas przemoc jest ukrywana. Poczucie bezradności, bezsilności i braku sprawczości w opinii ofiar jeszcze bardziej potęguje niekorzystne konsekwencje

przemocy w późniejszym czasie. Niezbędne jest prowadzenie szerokich działań profilaktycznych, edukacyjnych, uświadamiających, w jaki sposób reagować na zachowania przemocowe i gdzie szukać pomocy i wsparcia. Warto podkreślić, że przemocy doświadczają ludzie niezależnie od posiadanego statusu socjo-demograficznego, posiadanego majątku czy też wykształcenia. Działaniem koniecznym i priorytetowym jest szeroko pojęte wsparcie, zarówno instytucjonalne, jak i społeczne, gdyż Przemoc = Niemoc, a w pełni skoordynowane działania profilaktyczne i pomocowe mogą pomóc wyzwolić się z przemocy i zapewnić bezpieczną przestrzeń do funkcjonowania i pełnienia określonych ról społecznych i spokojnego życia bez przemocy.

Streszczenie

Przemoc domowa to bardzo poważny i powszechny problem społeczny, którego doświadcza znaczna część społeczeństwa. Podstawowym narzędziem, które wpływa na uruchomienie procedury przeciwdziałania przemocy, jest „Niebieska Karta”. Jest to szereg działań – procedur mających na celu zdiagnozowanie problemu przemocy i podjęcie stosownych działań naprawczych. To również ogół czynności podejmowanych i realizowanych zgodnie z przepisami prawa w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy, rozumianej w sposób określony w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy domowej. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie procedury „Niebieskie Karty” w odniesieniu do zjawiska przemocy domowej z uwzględnieniem zmian, jakie miały miejsce w ostatnim czasie.

Słowa kluczowe: przemoc domowa, formy przemocy, Niebieska Karta, wsparcie

Abstract

Domestic violence is a very serious and widespread social problem experienced by a significant part of society. The basic tool that triggers the procedure against

violence is the 'Blue Card'. It is a series of actions – procedures aimed at diagnosing the problem of violence and taking appropriate corrective actions. It is also a set of actions undertaken and carried out in accordance with legal regulations in connection with a justified suspicion of the occurrence of violence, understood as defined in the Act on Counteracting Domestic Violence. The aim of this article is to present the 'Blue Cards' procedure in relation to the phenomenon of domestic violence, taking into account recent developments.

Keywords: domestic violence, form of violences, Blue Card, suport

Bibliografia

- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U. z 2024 r. poz. 1673.
- Dyjakon, D. (2015), Przemoc ekonomiczna – ukryta nić zniewolenia, *Niebieska Linia*, nr 6/101, za: Jedlecka, W. (2017), *Formy i rodzaje przemocy*. W: M. Sadowski (red.), *Przemoc w prawie i polityce*, Wrocław: Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Gucwa-Porębska, K. (2021), Gaslighting jako szczególna forma krzywdzenia emocjonalnego. W: K. Skrzątek, P. Szymczyk (red.), *Przegląd wybranych doniesień z zakresu psychologii ogólnej, kryminalistycznej oraz nauk społecznych*, Lublin: Wydawnictwo Naukowe TYGIEL Sp. z o.o.
- Policja (2024), Statystyka, <https://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc> (dostęp: 20.09.2024).
- Kmiecik-Baran, K. (1998), Przemoc wobec dzieci – diagnoza i interwencja. W: J. Papież, A. Płukis (red.), *Przemoc dzieci i młodzieży w perspektywie polskiej transformacji ustrojowej*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Łuba, M. (2024), *Przemoc – definicja, rodzaje, gdzie szukać pomocy*, www.ptsr.nazwa.pl/ (dostęp: 28.09.2024).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, Dz.U. z 2023 r. poz. 1870.
- Rudniański, J. (1997), Klasyfikacja, źródła i ocena przemocy w stosunkach międzyludzkich. Zarys ogólny. W: B. Hołyst (red.), *Przemoc w życiu codziennym*, Warszawa: Cinderella Books.
- Przemoc domowa w 2019 roku – statystyki*, <https://stopuzaleznieniom.pl/artykuly/przemoc-w-rodzinie/przemoc-domowa-w-2019-roku-statystyki/> (dostęp: 7.09 2024).